

پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران

دوره ۷، شماره ۱

بهار و تابستان ۱۳۹۶، صص ۳۱-۵۰

بازشناسی مفهوم ارزش در حفاظت منظر فرهنگی اورامان تخت

سمیه فدائی نژاد بهرام‌جردی^۱

پیروز حناچی^۲

لاله رضانی^۳

مه‌دی‌ار نظام^۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۴/۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۱/۷

چکیده

میراث فرهنگی و طبیعی به واسطه دارا بودن ارزش‌های متنوع همواره واجد حفاظت بوده‌اند و در اسناد بین‌المللی بر وجوه ارزشی و اهمیت آن‌ها تأکید ویژه شده است. شهر اورامان تخت یکی از روستاهای تاریخی در دامنه رشته‌کوه‌های زاگرس است که در سال‌های اخیر به شهر تبدیل شده است. تعامل مثبت انسان با طبیعت در طول سالیان متمادی، ارزش‌های برجسته متعددی را در اورامان بنیاد نهاده که بیانگر ارزش‌های ملموس و ناملموس یا به عبارتی اهمیت معنایی آن است. عدم آگاهی و شناخت نسبت به ارزش‌های برجسته منظر فرهنگی اورامان توسط مردمان بومی و مدیران منطقه‌ای و محلی سبب آسیب‌پذیری و مخدوش شدن بسیاری از این ارزش‌ها شده است، این موضوع تهدیدی جدی برای حفاظت و تداوم حیات میراث فرهنگی و طبیعی اورامان به شمار می‌آید. ماهیت کیفی و آمیختگی ارزش‌های طبیعی و فرهنگی در منظرهای فرهنگی، دست‌یابی به شناخت و دسته‌بندی دقیق از ارزش‌ها را در بسترهای مختلف فرهنگی با دشواری مواجه ساخته است. مقاله حاضر از طریق بازخوانی اسناد و کنوانسیون‌های بین‌المللی از یک‌سو و دیدگاه‌های صاحب‌نظران از دیگر سو، با بهره‌گیری از روش تحقیق کیفی و راهبرد تحلیل محتوا، در پی دست یافتن به دسته‌بندی جامعی از ارزش‌ها در منظر فرهنگی و تبیین و تدقیق آن‌ها در منظر فرهنگی شهر اورامان تخت با بهره‌گیری از مشاهده میدانی و مصاحبه با گروه‌های ذینفع و ساکنان بومی به عنوان ابزارهای پژوهش است. دستاورد پژوهش دسته‌بندی و معرفی جامعی از ارزش‌های ملموس و ناملموس در منظر فرهنگی اورامان تخت است به گونه‌ای که تمامی وجوه حفاظت در اورامان را تبیین می‌کند.

کلید واژگان: ارزش، اورامان تخت، طبیعی، فرهنگی، ملموس، منظر فرهنگی، ناملموس.

sarafadaei@ut.ac.ir

^۱ استادیار دانشکده معماری، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران

hanachee@ut.ac.ir

^۲ استاد دانشکده معماری، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران

^۳ دانشجوی دکتری مرمت، دانشکده معماری، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران

laleh.ramezani@ut.ac.ir

^۴ کارشناسی ارشد مرمت میراث شهری، دانشکده معماری، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران

mahdiarnezam@ut.ac.ir

مقدمه و بیان مسئله

حفاظت مذاکره راجع به انتقال از گذشته به آینده است به گونه‌ای که در این انتقال ارزش‌هایی که بالاترین اهمیت را دارند، در درجه نخست قرار می‌گیرند. ادبیات رایج در حوزه حفاظت، به ارزش‌هایی اشاره دارد که در حیطه میراث فرهنگی هستند و یا از طریق آن نمود می‌یابند (ورسینگ و باند، ۲۰۰۸: ۴۷).

شناخت ارزش‌های منظر فرهنگی زمینه بازشناسی جنبه‌های قابل حفاظت آن را فراهم می‌کند. عدم آگاهی نسبت به ارزش‌های میراث فرهنگی و به ویژه منظر فرهنگی به دلیل آمیختگی ارزش‌های طبیعی و فرهنگی در آن سبب شده تا بسیاری از ابعاد ارزشی آن مغفول بماند و در معرض نابودی قرار بگیرد. شهر اورامان تخت یکی از منظرهای غنی ایران است که امروزه با تغییر شیوه زندگی و مدیریت، بسیاری از ارزش‌های برجسته آن مخدوش شده است. مقاله حاضر با بازخوانی و واکاوی اسناد و کنوانسیون‌های بین‌المللی و نظریه‌های مرتبط با مفهوم ارزش در حفاظت میراث فرهنگی و با نگاه ویژه به منظر فرهنگی آغاز و سپس به تعیین دسته‌بندی ارزش در منظر فرهنگی با توجه به دیدگاه میچل (۲۰۰۵) می‌پردازد و در نهایت آن را در منظر فرهنگی شهر اورامان تخت تبیین و ارزش‌های آن را بازشناسی می‌کند.

روش‌شناسی پژوهش

رویکرد پژوهش حاضر کیفی است. راهبردهای اصلی پژوهش شامل راهبرد کیفی برای شناخت وضع موجود، راهبرد تفسیری تاریخی برای شناخت پدیده‌ها و نمونه مورد مطالعه در زمان گذشته و راهبرد استدلال منطقی به منظور تدوین چارچوب مفهومی پژوهش است. ویژگی اصلی تحقیق کیفی تأکید بر مکان طبیعی و محیط زندگی روزمره ساکنان، تأکید بر تفسیر و معنا، توجه به فهم پاسخگویان از شرایط شخصی خود و استفاده از تدابیر چندگانه شامل مصاحبه حضوری، یادداشت روزانه، عکس، طراحی سریع و مشاهده است (گروت و وانگ، ۱۳۸۶: ۱۷۸).

برای انجام این پژوهش، نخست به منظور بررسی پیشینه مرتبط با ارزش‌های برجسته جهانی در منظر فرهنگی از روش مطالعه اسنادی و تحلیل محتوا استفاده شده است. در مرحله بعد به منظور بازشناخت ارزش‌های برجسته منظر فرهنگی شهر اورامان تخت از سه روش مختلف برای گردآوری اطلاعات بهره برده شده است: ۱. مشاهده مشارکتی، عکس و یادداشت روزانه؛ ۲. مطالعه و مشاهده اسنادی و توصیفی و ۳. مصاحبه ساختاریافته و نیمه‌ساختاریافته. بخشی از اطلاعات جمع‌آوری‌شده مربوط به حضور پژوهشگر در میدان پژوهش و ثبت اطلاعات از طریق عکس، یادداشت‌برداری و مشاهده مشارکتی است؛ مجموع اطلاعات به‌دست‌آمده از این بخش جنبه توصیفی دارد و به منظور حمایت و پشتیبانی اطلاعات حاصل از مصاحبه‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این بخش پژوهشگر با حضور در میدان به برداشت و ثبت اطلاعات مورد نیاز پرداخته است. روش مطالعه و مشاهده

اسنادی و توصیفی شامل جمع‌آوری اطلاعات و اسناد منتشرشده و نشده پیرامون نمونه مورد مطالعه است؛ این منابع شامل اطلاعات کیفی- تحلیلی و کمی- توصیفی است که توسط پژوهشگران، نهادهای دولتی، مهندسين مشاور، مؤسسات و شرکت‌های خصوصی منتشر شده‌اند. اطلاعات به‌دست‌آمده از این طریق به منظور آگاهی از سیر تحولات کالبدی، تاریخی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و برنامه‌ها و طرح‌های پیشنهادی پیرامون منطقه مورد مطالعه مفید است. جمع‌آوری اطلاعات از طریق ابزار مصاحبه عمیق به منظور مشارکت دادن نظرات و دیدگاه‌های «مدیران اجرایی»، «متخصصان» و «ساکنان بومی» یکی دیگر از استراتژی‌های اصلی این پژوهش است.

پرسش‌های پژوهش

- ۱) منظر فرهنگی واجد چه ارزش‌هایی برای حفاظت است و چگونه می‌توان این ارزش‌ها را دسته‌بندی نمود؟
- ۲) منظر فرهنگی اورامان تخت واجد چه ارزش‌هایی برای حفاظت است؟

مبانی نظری پژوهش

فیلسوفان و نظریه‌پردازان متعددی پیرامون مفهوم ارزش بحث کرده‌اند و این نظریه‌ها رابطه تنگاتنگی با جنبش حفاظت پیدا می‌کنند. دیدگاه افرادی همچون دکارت، ویکو، هردر، کانت، وینکلمن، هگل، مارکس، اشپنگر و نیچه باعث تغییر دیدگاه مدرن به ارزش‌ها شد و بر نسبت ارزش تأکید کرد. تحلیل انتقادی ارزش‌های میراثی توسط آلویس ریگل نخستین پایه دسته‌بندی ارزش در حوزه حفاظت مدرن محسوب می‌شود (یوکیلهتو، ۱۳۸۷: ۲۳۵). اشاره به مفهوم ارزش و پرداختن به انواع آن در فعالیت‌های ویوله لودوک و توصیه‌های جان راسکین کاملاً مشهود است، در این رویکرد حفاظت به عنوان مفهومی عام و مرمت به عنوان اقداماتی خاص ذیل مفهوم کلی حفاظت تعریف می‌شود. صرف‌نظر از دیدگاه‌های شخصی برخی افراد که گاه به‌صورت افراطی به موضوع پرداخته‌اند، اغلب تعابیر موجود از مفهوم ارزش، متوجه مقوله حفاظت بوده است. عمده تألیفات انجام‌شده نیز مربوط به حفاظت‌گرانی همچون سربرناد فیلدن و یوکا یوکیلتو است که اقدامات و تصمیمات مبتنی بر ارزش آثار را حفاظت قلمداد کرده‌اند (اکرمی و سامه، ۱۳۹۴: ۴۱).

آلویس ریگل نخستین اندیشمندی بود که تحلیلی شفاف از رویکردهای سنتی و مدرن پیرامون مفهوم ارزش ارائه کرد، وی میان یک یادمان که از قصد با هدف یادواره‌ای ساخته شده تا نوعی پیام را منتقل کند و یک یادمان تاریخی که بعدها تاریخی قلمداد شده و به ارزش‌های معینی مربوط است، تمایز قائل شد (یوکیلهتو، ۱۳۸۷: ۳۲۱). ریگل به منظور جمع‌بندی ارزش‌ها، آن‌ها را به دو دسته اصلی طبقه‌بندی می‌کند: ۱. ارزش‌های یادبودی شامل ارزش قدمت، ارزش تاریخی و ارزش یادبودی هدفمند؛ ۲. ارزش‌های امروزی شامل ارزش‌های کاربردی، هنری، تازگی و ارزش هنری نسبی (حناچی و دیگران، ۱۳۹۲: ۸۰).

به مرور پژوهش‌های مرتبط با بازشناسی ارزش‌های میراث در غالب حوزه‌های علمی مورد توجه قرار گرفت و سعی شد در همه جوانب دسته‌بندی و شناخت درستی از ارزش‌ها ارائه شود. راندال میسون استاد حفاظت تاریخی در دانشگاه پنسیلوانیا در مقاله‌ای با عنوان *بررسی ارزش‌ها در میراث فرهنگی* که موسسه گتی در سال ۲۰۰۲ منتشر کرده است ارزش‌ها را به دو دسته تقسیم می‌کند: ۱. ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی شامل ارزش‌های تاریخی، فرهنگی، اجتماعی، معنوی/ مذهبی و زیبایی‌شناسانه و ۲. ارزش‌های اقتصادی شامل ارزش کاربردی و ارزش غیرکاربردی (میسون، ۲۰۰۲: ۱۰). ایده حمایت و حفاظت از ارزش‌ها در موضوع فعالیت‌های حفاظتی نقشی بسیار اساسی دارد. به عنوان مثال موسسه گتی در گزارش‌ها خود اظهار می‌دارد که «هدف نهایی حفاظت مواد به خاطر خود آن‌ها نیست بلکه حفظ و شکل‌دهی ارزش‌هایی است که در میراث فرهنگی جای دارند- مداخلات و رفتارهای فیزیکی یکی از ابزارهای رسیدن به این هدف است» (ورسینگ و باند، ۲۰۰۸: ۴۷).

در ایران پژوهش‌های محدودی در رابطه با ارزش‌های میراث فرهنگی انجام شده است. در این میان می‌توان به پژوهش صورت‌گرفته توسط مهدی حجت‌مبتنی بر نظریه فیلدن اشاره کرد. حجت (۱۳۸۰) بخشی از ارزش‌ها را که از راه بررسی صرفاً علمی حاصل می‌شود ارزش‌های علمی می‌خواند و ارزش‌هایی را که حاصل شناختی است که با به‌کارگیری روش‌های متداول در علوم انسانی به دست می‌آید ارزش‌های تاریخی می‌نامد. عمده‌ترین هدف از مطالعات با این روش، پی بردن به چگونگی زندگی انسان در گذشته و سیر تحول آن است که موضوع علم تاریخ به شمار می‌آید. ارزش‌های حاصل از شناخت هنری یا عاطفی ارزش‌های هنری یا احساسی نامیده می‌شود. این نوع شناخت از رابطه بی‌واسطه انسان و اثر حاصل می‌شود و قابل اندازه‌گیری به‌وسیله ابزار علمی یا روش‌های علوم انسانی نیست (همان: ۹۸).

با تغییر نگاه جامعه بین‌المللی نسبت به موضوع میراث فرهنگی و تغییر دیدگاه صرفاً کالبدی در حوزه حفاظت و با هدف دست‌یابی به رویکردی جامع نسبت به تمام ابعاد فرهنگی زندگی انسان در ارتباط با محیط طبیعی، مفهوم «منظر فرهنگی» به عنوان رویکردی جامع مطرح شد. با ورود این مفهوم در ادبیات حفاظت میراث فرهنگی که بر تعامل انسان و طبیعت در گذر زمان تأکید می‌کند و با گنجانده شدن منظرهای فرهنگی در راهنمای اجرایی کنوانسیون حفاظت از میراث فرهنگی و طبیعی جهان از سال ۱۹۹۲ و با هدف بازشناخت ارزش برجسته جهانی منظرهای فرهنگی بود که نظریه‌پردازان این حوزه به بازشناسی ارزش با توجه به دو معیار مهم انسان و طبیعت پرداختند.

نورا میچل و براون از نخستین افرادی هستند که دسته‌بندی جدید از ارزش‌ها مبتنی بر منظر فرهنگی ارائه می‌کنند. آن‌ها ارزش در منظرهای فرهنگی را به شش دسته اصلی طبقه‌بندی می‌کنند: ۱. ارزش‌های محیطی، ۲. ارزش‌های فرهنگی، ۳. ارزش‌های معنوی، ۴. ارزش‌های آموزشی، ۵. ارزش‌های علمی و ۶. ارزش تفریحی (براون و دیگران، ۲۰۰۵: ۲۳۷).

در این دسته‌بندی نخستین ارزشی که عنوان شده است ارزش محیطی است که بر بُعد طبیعی دلالت دارد و به عنوان یک معیار جهت حفاظت مطرح شده است. براون و همکارانش رویکرد حفاظت منظر را پیوند حفاظت طبیعت و فرهنگ و ارتقاء مشارکت ساکنان بومی آن منظر می‌دانند و معتقد هستند که این رویکرد، منظر فرهنگی را بر اساس رابطه میان انسان و طبیعت در طول زمان حفاظت می‌کند. میچل و باگی ارزش منظر فرهنگی را شامل عوامل مادی و غیرمادی، طبیعی، معنوی و فرهنگی می‌دانند (میچل و باگی، ۲۰۰۰: ۳۵). نظریه‌های میچل و باگی بیانگر تأکید بر ارزش‌های طبیعی موجود در منظر فرهنگی است که با محصول انسان‌ساخت ترکیب شده و ویژگی‌های جدیدی را ارائه می‌دهند. میچل و باگی هدف حفاظت را یکپارچه کردن ارزش‌های طبیعی و فرهنگی و تأکید مشابه بر هر دو عامل ارزش‌های طبیعی و فرهنگی می‌دانند. همچنین استول ارزش‌های میراث فرهنگی را به سه دسته ارزش‌های تاریخی - اسنادی، ارزش هنری و جنبه خلاقیت و ارزش‌های فرهنگی طبقه‌بندی می‌کند (استول، ۲۰۰۷: ۳۴).

یکی از موضوعات بسیار مهم که اغلب نظریه‌پردازان در حوزه ارزش‌های منظر فرهنگی به آن اشاره می‌کنند تأکید بر ارزش‌های ناملموس است. گوستاو آرائوز بر مبنای مفاد بیانیه سنت آنتونیو ارزش‌های هویت، تاریخی، مادی، اجتماعی و اقتصادی را مرتبط با منظر فرهنگی می‌داند (ارائوز، ۲۰۰۸: ۳۷). در تأکید بر ارزش‌های ناملموس تیلور نظریه آرائوز را تأیید می‌کند که منظرهای فرهنگی شامل الگوهای فیزیکی ملموس و نشانه‌ها است اما مهم‌تر از آن بازتاب‌دهنده ارزش‌های ناملموس و اجتماعی نیز هست (تیلور و دیگران، ۲۰۱۵: ۲). در واقع تیلور ابتدا ارزش در منظر فرهنگی را به دو دسته ملموس و ناملموس تقسیم می‌کند و ارزش‌های ناملموس را در ارزش‌های اجتماعی جای می‌دهد. فرانچسکو باندیرین نیز در تأکید بر ارزش‌های ناملموس در حفاظت منظر فرهنگی بیان می‌کند که حوزه میراث فرهنگی محدود به بناها، سایت‌های باستان‌شناسی و مجموعه اشیاء نیست بلکه شامل سنت‌ها و شیوه زندگی به ارث رسیده از اجداد ما است مانند آیین شفاهی، هنرهای نمایشی، فعالیت‌های اجتماعی، آیین‌های جشن‌ها، دانش طبیعی و جهانی و دانش تهیه محصولات بومی در مجموع به عنوان ارزش‌های ناملموس تعریف می‌شوند (باندیرین و ون اوئرز، ۲۰۱۵: ۱۳۰).

نهادهای و مؤسسات گوناگونی در فرآیند توجه به میراث فرهنگی برای تبیین راهکارهای حفاظت و نگهداری پایه‌گذاری شده‌اند و اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای بسیاری منتشر شده است که تمامی این اسناد تلاش کرده‌اند ابعاد مختلف لایه‌های ارزشی در میراث را جهت حفاظت آن‌ها مورد توجه قرار دهند. بازخوانی این اسناد نشانگر این موضوع است که نخست نگرشی صرفاً کالبدی رایج بوده است و به مرور ابعاد وسیع‌تری از ارزش‌ها با گسترش حوزه حفاظت از مقیاس تک بناها تا مقیاس کلان منظر فرهنگی مورد توجه قرار گرفته می‌گیرد (رمضانی، ۱۳۹۵: ۳۸).

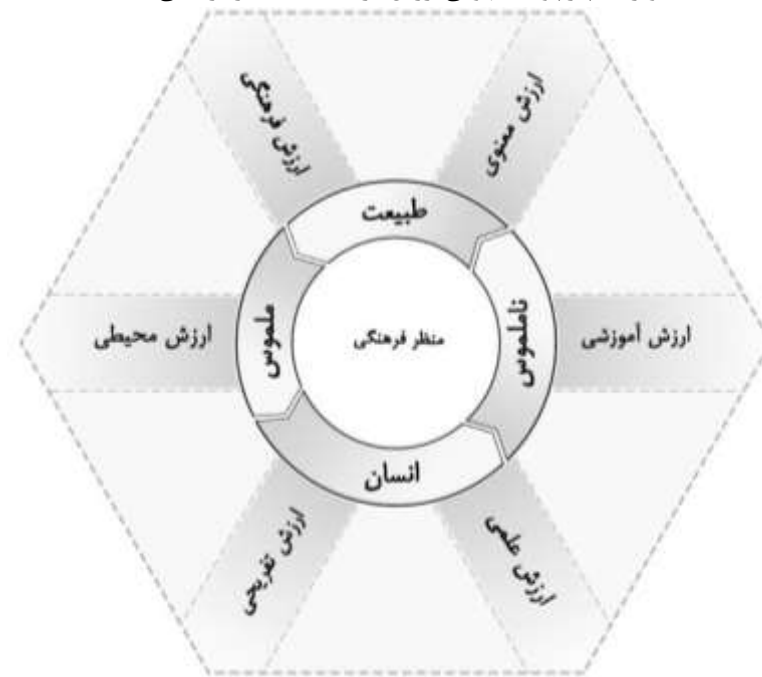
منشور ونیز در سال ۱۹۶۴ با هدف حفاظت از آثار تاریخی و آشکار ساختن ارزش‌های زیبایی‌شناختی و تاریخی اثر بر پایه احترام به مصالح و اسناد معتبر ارائه شد. نگرش غالب این سند کالبدی و توجه به ابعاد فیزیکی حفاظت از ارزش‌ها بود (فلامکی، ۱۳۹۰: ۳۰۶). یونسکو در سال ۱۹۷۶ آگاهی فزاینده‌ای در ارتباط با حفاظت از ارزش‌های معنوی، اجتماعی و اقتصادی را به وجود آورد. همچنین منشور اروپایی میراث معماری اشاره می‌کند که میراث معماری سرمایه‌ای از ارزش‌های غیرقابل جایگزین معنوی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی است (شورای اروپا، ۱۹۷۵). در سال ۱۹۹۹ منشور میراث بوم‌ساخت، مفهوم ارزش اجتماعی را مورد توجه قرار می‌دهد (ایکوموس، ۱۹۹۹). به همین ترتیب، منشور بورا بر اهمیت ارزش مکان صحنه می‌گذارد و ارزش‌ها را در چهار دسته اصلی ارزش‌های هنری، تاریخی، علمی و اجتماعی طبقه‌بندی می‌کند (همان).

در اوایل دهه نود میلادی درکی پیرامون ضرورت اقدامات سریع در حمایت از میراث ناملموس مناطقی که تحت تغییرات سریع اجتماعی و اقتصادی بودند شکل گرفت. کنوانسیون یونسکو مصوب سال ۲۰۰۳ بیانگر درک فزاینده‌ای از این حقیقت است که میراث فرهنگی ناملموس، هم‌زمان امری سنتی و در عین حال زنده است. این کنوانسیون بیان می‌کند که میراث فرهنگی ناملموس در سنت‌ها و زبان شفاهی، هنر اجرایی، اقدامات اجتماعی، آیین‌ها و جشن‌ها و رخداد‌های مرتبط با دانش و صنعت نمود پیدا می‌کند (مرکز میراث جهانی یونسکو، ۲۰۰۳). همچنین میراث انگلیس در سال ۲۰۰۸ ارزش‌های میراث فرهنگی را به چهار دسته اصلی ارزش‌های زیبایی‌شناسانه، ارزش‌های اسنادی، ارزش‌های تاریخی و ارزش‌های اجتماعی دسته‌بندی می‌کند (میراث انگلیس، ۲۰۰۸). سیر تحول ارزش‌ها در حفاظت میراث فرهنگی در قرن اخیر پیشرفت قابل توجهی داشته است، در این مورد می‌توان به کنوانسیون ۱۹۷۲ مرکز میراث جهانی یونسکو اشاره کرد که به حفاظت از ارزش‌های میراث طبیعی و فرهنگی جهان می‌پردازد و در سال ۱۹۹۲ با در نظر گرفتن مفهوم منظر فرهنگی به عنوان کار مشترک انسان و طبیعت تغییر می‌کند؛ توجه به ارزش‌های منظر فرهنگی شامل مردم بومی، تنوع زیستی و تنوع فرهنگی است (تیلور و راسلر، ۲۰۱۵: ۴). منظرهای فرهنگی در دستورالعمل عملیاتی یونسکو به عنوان ویژگی‌های فرهنگی مطرح می‌شود که دستاورد مشترک انسان و طبیعت را به نمایش می‌گذارند و در سه دسته اصلی طبقه‌بندی می‌شوند: ۱. منظرهای طراحی شده و عامدانه خلق شده توسط مردم که غالباً پارک‌ها و باغ‌ها را شامل می‌شود؛ ۲. منظرهای تکامل یافته که ممکن است باقی مانده و یا تداوم یابد؛ ۳. منظرهای تداعی‌گر (دستورالعمل اجرایی مرکز میراث جهانی یونسکو، ۲۰۱۳). بازخوانی محتوایی دسته‌بندی ارائه‌شده توسط مرکز میراث جهانی یونسکو بیانگر این موضوع است که ارزش‌ها در چهار دسته اصلی قابل بررسی هستند شامل: ارزش فرهنگی، ارزش طبیعی، ارزش ملموس و ارزش ناملموس. تمامی این ارزش‌ها در رابطه انسان با طبیعت و محیط‌زیست شکل گرفته و تداوم یافته‌اند.

دسته‌بندی ارزش‌ها در حفاظت منظر فرهنگی

واکاوای محتوایی متون مرتبط با موضوع نشان می‌دهد که از میان دسته‌بندی‌های انجام‌شده در خلال اسناد و نظریه‌های مختلف، دسته‌بندی ارائه‌شده توسط میچل به واسطه نگاه چندجانبه به موضوع ارزش و در نظر گرفتن لایه‌های مختلف آن در حفاظت منظر فرهنگی برای کاربرست در سطوح اجرایی و ارزیابی نمونه‌های موردی مناسب‌تر است.

تصویر ۱: چارچوب مفهومی ارزش در حفاظت منظر فرهنگی

منبع: نگارندگان مبتنی بر نظریه میچل (میچل و دیگران، ۲۰۰۵)

بازخوانی سیر اندیشه‌های صاحب‌نظران و اسناد در این حوزه به‌ویژه نظریه میچل (۲۰۰۵) نشان از طرح ارزش‌های ناملموس و اهمیت یافتن آن به موازات ارزش‌های ملموس دارد. این تغییر نگاه با گنجانده شدن منظرهای فرهنگی در فهرست میراث جهانی سرعت بیشتری گرفت و در ادامه ارزش‌های طبیعی با اهمیت بیشتری نسبت به گذشته در تعامل با ارزش‌های فرهنگی در نظر گرفته شد زیرا که منظرهای فرهنگی از توجه توأمان و یکپارچه به جنبه‌های ملموس و ناملموس و تعامل انسان با طبیعت در گذر زمان پدید می‌آیند. می‌توان بر اساس نظریه میچل ارزش در منظر فرهنگی را با در نظر گرفتن دو جنبه ملموس و ناملموس، در شش دسته ارزش‌های محیطی، فرهنگی، معنوی، آموزشی، علمی و تفریحی قرار داد. منظر فرهنگی فرایندی است که از تعامل انسان و طبیعت حاصل شده است و جنبه‌های ملموس و ناملموس را شامل می‌شود و در این راستا ارزش‌های مختلفی ایجاد شده‌اند که همگی آن‌ها با تعامل انسان و طبیعت رشد کرده و تداوم یافته‌اند. بسیاری از این

ارزش‌ها همچون ارزش معنوی مستقیم حاصل جنبه ناملموس منظر فرهنگی است و در بسیاری موارد ارزش‌هایی همچون ارزش فرهنگی تلفیقی از جنبه‌های ملموس و ناملموس هستند و تدقیق مرز بین آن‌ها بسیار دشوار است.

منظر فرهنگی شهر اورامان تخت

اورامان ناحیه‌ای است بزرگ که بخشی از آن به نام اورامان تخت به مرکزیت شهری به همین نام، در استان کردستان واقع شده است. شهر اورامان تخت واقع در شهرستان سروآباد است. شهر اورامان تخت تا قبل از سال ۱۳۹۰ روستا بوده و پس از آن با تجمیع روستای سرپیر و اورامان تخت تبدیل به شهر شده است. منظر فرهنگی اورامان تخت را می‌توان به عنوان یک بخش کوچک از منطقه فرهنگی اورامان معرفی کرد. اورامان ناحیه‌ای فرهنگی است که قدمت زیست در آن به هزاران سال می‌رسد. در کتاب تحفه ناصری درباره تاریخچه اورامان چنین آمده است

«اورامان تخت از بلوکات هیجده گانه است، اورامان تخت در بین مغرب و جنوب شهر مریوان به فاصله پانزده فرسنگ واقع و مکان بسیار سخت و صعب است. از طرف شرق به دهات کردستان و جنوباً به اورامان لهن و دهات جوانرود متصل است. از جانب کردستان دو راه صعب‌المروار دارد که عبور توپ و قشون از این دو راه محال است. با این واسطه غالب اوقات و از دولت متبوع خودشان روگردان و خارج از حکم و فرمان حکام ولایات هستند ولی مرحوم حاجی معتمدالدوله هر دو اورامان را چنانکه در جزو حکمرانی او ذکر خواهد شد، چنان تسخیر و تدمیر نمود که اطاعت و انقیاد آن‌ها بهتر از کسبه و تجار سنندج بود» (طیبی و سنندجی، ۱۳۷۵: ۱۸).

عبدالقادر بابانی مؤلف کتاب سیرالاکراد نیز درباره اورامان چنین می‌نویسد «همانا اورامان کوهی است در علو مکان، همسایه آسمان، بینندگان را از دور چنان به نظر آید که از یک پاره‌سنگ است. از یک جانب متصل به خاک شهر زور و از جانب دیگر اراضی مریوان. محل صعود و عبور از جانبین بیش از راهی نیست. از طرف جوانرود نیز معبر باریکی است. فاصله میان این راه و آن کوه، تقریباً چهل تا پنجاه دهکده است. به قدر پانزده هزار جمعیت، ذکوراً به حسب تخمین در آن سرزمین سکونت دارند. جانبی را که ارض شهر زور است لهن می‌گویند و طرف شمال که بسته به زمین مریوان است شامیان (اورامان تخت) نام دارد. هیچ‌گونه زراعتی در آن به عمل نیاید، الا اینکه خاک از خارج به دوش کشیده، در زیر سنگ‌ها باغات و درختان مثمره به عمل آورند. گندم و جو و سایر حبوبات از اراضی مریوان پیاده حمل کنند. در جبل‌های آنجا درخت بلوط بسیار است و نان ایشان غالباً آرز و بلوط است. زبان آن‌ها نوعی از کردی است» (بابانی، ۱۳۷۷: ۹۶).

مردمان بومی در این اقلیم کوهستانی در طول زمان تعاملی بسیار خلاقانه با طبیعت محیطزیست خود داشته‌اند و این فرآیند خلاق تا به امروز در جنبه‌های مختلفی تداوم یافته است. این تعامل مثبت انسان با طبیعت در طول زمان ارزش‌های مختلفی را در منظر فرهنگی اورامان به وجود آورده است مانند دانش بومی ساخت خانه‌های سنگی در شیب کوه، مدیریت آب‌های چشمه و تقسیم آن در باغ‌ها که از اجدادشان به ارث برده‌اند، صنایع‌دستی منحصربه‌فرد، مراسم آیینی پیر شالیار که تبدیل به نمادی از هویت فرهنگی اورامان شده است و از مهم‌ترین میراث ناملموس آن منطقه است، باغ‌های منحصربه‌فرد به شیوه تراس‌بندی در دامنه کوه‌ها... این ساختار به‌هم‌تنیده از ارزش‌های ملموس و ناملموس، به عنوان یادگاری از گذشته و تجربه نیاکان هویت و شیوه زندگی مردمان اورامان را به نمایش می‌گذارد.

تبیین مفهوم ارزش در حفاظت منظر فرهنگی اورامان تخت

اورامان هنوز شهر «پیر شالیار» است، شهری است که در معماری جهان می‌تواند قابلیت‌های ارزنده و بی‌نظیری را به شهرسازان آتی عرضه کند: یکی از شگفت‌انگیزترین معماری‌های جهان، یکی از آخرین بازمانده‌های سنتی معماری پایدار، یعنی جایی که کوه را می‌کنند با آن خانه می‌سازند و طبیعت طبیعی را به طبیعتی فرهنگی تبدیل می‌کنند. در این شهر، مردم خوشبخت‌اند نه از آن رو که امکانات و درآمد و شغل و رفاه بالایی دارند. خوشبخت‌اند زیرا با طبیعت و با کیهان و عالم در هماهنگی قرار دارند.

در این بخش به مطالعه منظر فرهنگی اورامان تخت پرداخته می‌شود زیرا همان‌گونه که تیلور عنوان می‌کند بررسی نمونه‌های منظر فرهنگی، راه‌های تعریف منظر فرهنگی و چگونگی انتقال ارزش‌های برجسته جهانی آن‌ها را توسط ویژگی‌های ملموس و ناملموس معرفی می‌کند. همچنین بررسی نمونه‌های موردی چگونگی حفاظت از ارزش‌ها را مشخص می‌کند (تیلور و دیگران، ۲۰۱۵: ۵۲). بر این اساس بازشناسی ارزش‌ها در منظر فرهنگی اورامان تخت ضمن کمک به دستیابی شناختی جامع از این منظر مشخص می‌کند که کدام ویژگی‌ها باید حفاظت شوند. اورامان‌تخت یکی از شهرهای منطقه اورامان در استان کردستان، واقع در غرب ایران است. منظر فرهنگی اورامان‌تخت را می‌توان به عنوان یک بخش کوچک از منطقه فرهنگی اورامان معرفی کرد.

مردمان بومی در این اقلیم کوهستانی در طول زمان تعاملی بسیار خلاقانه با طبیعت محیط‌زیست خود داشته‌اند و در طول زمان ارزش‌های مختلف فرهنگی و طبیعی را در منظر فرهنگی اورامان به وجود آمده است (نظیری، ۱۳۹۵).

تصویر ۳: منظر فرهنگی شهر اورامان تخت

منبع: نگارندگان

ارزش‌های محیطی

در این منطقه تاکنون ۱۱۷ گونه پرنده، ۲۳ گونه پستاندار، ۱۷ گونه خزنده و ۲۴۲ گونه گیاهی شناسایی شده است. پوشش گیاهی غالب این منطقه شامل جنگل‌های بلوط و بنه (پسته وحشی) است. گونه‌های شاخص جانوری آن شامل سیاه‌گوش، کل و بز، خرس قهوه‌ای، پلنگ، کرکس، هما و عقاب طلائی و کبک است. این غنای تنوع زیستی بازتابی از منحصربه‌فرد بودن جغرافیای طبیعی منطقه اورامان است. مردم بومی اورامان دارای شیوه‌های غنی و متنوع فرهنگی-اجتماعی و دانش و مدیریت استفاده از تنوع زیستی هستند. نقش بزهای کوهی حک‌شده روی سنگ‌ها و تصاویر حیوانات منطقه روی بافته‌ها و نمدها، حاکی از نقش طبیعت در فرهنگ مردم است. حفاظت این گنجینه غنی تنوع زیستی برای حفظ این منطقه بسیار مهم است.

مطالعات نشان داد که مردم بومی اورامان از بیشتر گیاهان برای مقاصد مختلف دارویی استفاده می‌کنند. به طور مثال درخت ون در فرهنگ هورامی درختی مقدس و قابل احترام است. این درخت برای مردم اورامان استفاده‌های زیادی دارد از جمله اینکه شیره درخت ون را گرفته و به عنوان دارو از آن استفاده می‌کنند. اگرچه پیشینه سقزچینی در هورامان به درستی آشکار نیست، ولی برخی از بن‌مایه‌های تاریخی برداشت و بازرگانی سقز را به پیش از میلاد نسبت داده‌اند. شواهد نشان می‌دهد که مردم سامان زاگرس و از جمله

اورامان از گذشته‌های دور به ویژگی‌های سودمند و شفاعت‌بخش سقز پی برده‌اند و از آن بهره گرفته‌اند. شیره درخت بنه یا سقز (بنیشت و یا ویزن) بیشتر در صنایع پزشکی، دارویی، رنگ، شیمیایی، صنایع غذایی و بهداشتی به کار برده می‌شود (ایراندوست، ۱۳۹۴: ۱).

منطقه اورامان به علت قرار گرفتن در اقلیم کوهستانی و صعب‌العبور بودن، کمتر در معرض آلودگی بوده و دارای آب و هوا و خاکی بسیار تمیز است و همین مسئله باعث شده در این منطقه میوه‌ها به صورت طبیعی پرورش داده شوند. کوهستان‌ها، جنگل‌های بلوط و طبیعت بکر و دره‌های شگفت‌انگیز اورامان از دیگر ارزش‌ها هستند.

بخش زیادی از سکونتگاه‌های منطقه اورامان تخت در مجاورت رودهای پر آب فصلی و یا دائم منتهی به رودخانه سیروان و یا در جوار خود این رودخانه پر آب شکل گرفته است و رودخانه سیروان به عنوان یکی از بنیان‌های طبیعی شکل‌گیری اورامان بسیار حائز اهمیت است (دهقان، ۱۳۹۵).

یکی دیگر از بنیان‌های طبیعی شکل‌گیری اورامان، رشته‌کوه‌های زاگرس است که روستاها و شهرهای اورامان در دامنه آن شکل گرفته‌اند از جمله دره حاصلخیز اورامان تخت. حفظ این بنیان شکل‌گیری برای تداوم حیات اورامان ضروری است. بسیاری از عناصر طبیعی با آمیختن با باورهای مردم تداعی‌گر معانی متفاوتی می‌شوند. در اورامان، رودخانه سیروان و کوه شاهو و کوسالان نمادی اسطوره‌ای هستند که در اشعار و ادبیات کهن نقش مهمی دارند.

تصویر ۴: گرفتن شیره درخت بنه (سقزچینی)

منبع: نگارندگان

یکی دیگر از عناصر طبیعی مهم، درخت بنه (پسته وحشی) است که به علت استفاده‌های مختلف دارویی یک درخت مقدس است و به آن سید می‌گویند و آن را در جوار آرامگاه بزرگان می‌نشانده‌اند (وره‌رام، ۹۵). حسینی بیان می‌دارد که انسان‌ها در اورامان طبیعت و زمین را مادر می‌دانند و همیشه در مراسم آیینی خود برای طبیعت و حیات آن دعا می‌کنند. مردم اورامان طبیعت را مقدس می‌دانند و همیشه با آن مدارا کرده‌اند (حسینی، ۱۳۹۵).

ارزش‌های فرهنگی

فیلدن در کتاب خود به نام *حفاظت از بناهای تاریخی* (۲۰۰۳) ارزش‌های فرهنگی را شامل ویژگی‌های اسنادی، تاریخی، قدمتی، باستان‌شناسی، زیبایی، معماری، منظر شهری، محیط‌زیستی، فنی و علمی یک اثر می‌داند. در این خصوص ارزش‌های معماری با همه حواس فرد در ارتباط است و تنها با حضور در مکان قابل درک هستند، همچنین ارزش‌های منظر شهری به معنای کیفیت منظر کلی شهر و بناها، نحوه ارتباط بناها و فضای میانی آن‌هاست (فیلدن، ۲۰۰۳).

در مقدمه کتاب هزار سال نثر پارسی درباره آنچه از آثار خط ایرانی بر روی مسکوکات، سفال‌ها، سنگ‌ها از دوره اشکانیان به جای مانده است از دو قباله ملک به زبان پارسی یاد می‌کند که در اورامان کردستان یافت شده است (کشاورز، ۱۳۷۱:۳۰). در اوایل قرن معاصر، حدود سال‌های ۱۳۰۵ حسین نامی از مریدان شیخ علاءالدین نقش‌بندی در تنگه بر روستای پلنگان در دهستان ژاؤرود در غاری خمره‌ای یافت که درون آن پر از ارزن بود. در میان آن نوشته‌ای به خط پهلوی اشکانی بر پوست آهو به دست آمد. این نوشته که به نام بنچاق اورامان معروف است قراردادی است میان دو تن مبنی بر خرید و فروش باغ انگور به ۴۸ درهم، گواهان نیز نام خود را در آن نوشته‌اند (مهرین شوشتری، ۱۳۵۴:۸۷).

در اورامان‌تخت دو بنای تاریخی مقبره و خانه پیر شالیار تاریخی و حائز اهمیت هستند. در بخش شمالی روستای اورامان تخت و بر روی ارتفاعی مشرف به روستا آثاری از دیوارها و ستون‌های سنگی خشکه چین به جای مانده که نشان از کهن بودن این روستا دارد. بنا به گفته اهالی قدیمی‌ترین بافت روستا در سمت شمال روستا و در کنار پرتگاهی به نام تنوره دیوا (تنور دیو) و در کنار چشمه هانودگا قرار داشت (وره‌رام، ۱۳۷۳:۷).

منبع: نگارندگان

تمامی ارزش‌های تاریخی که از گذشته به دست ما رسیده‌اند باید حفاظت گردند. رزش معماری به موضوعاتی همچون خلاقیت، توسعه و اصول مربوط به دستاوردهای بشری در رابطه با ایده‌ها می‌پردازد. این ارزش همچنین دربرگیرنده کار صنعتگران و توسعه مصالح است. از آنجا که معماری و فناوری در محیط خلأ ایجاد نمی‌شوند، زمینه‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی که باعث توسعه آن‌ها می‌شوند نیز از طریق دستاوردهای معماری و فن‌آوری نمود پیدا می‌کنند (ورسینگ و باند، ۲۰۰۸: ۶۱).

«روستای اورامان تخت که در منتهی‌الیه دره اورامان و در شیب تند این دره، در جهت شرقی - غربی در مقابل یال شمالی کوه تخت واقع شده است» (ورهام، ۱۳۷۳: ۷). دارای معماری سنگی و به صورت خشکه‌چین است. سقف‌ها با چوب‌های درختان همان منطقه ساخته شده‌اند و به شیوه‌ای بدیع با صخره‌های بستر قرارگیری، آمیخته شده است گاهی صخره بخشی از دیوار خانه، پی دیگر اجزا مانند پله شده است.

قرارگیری آثار معماری تابع توپوگرافی بستر خود هستند. تبعیت از توپوگرافی و شیب زمینه در این منطقه به حدی زیاد است که مهم‌ترین شاخص تعیین الگوی دانه‌های معماری است و ورودی و شکل کالبدی خانه کاملاً تحت تأثیر آن است. هماهنگی با طبیعت در معماری اورامان از لحاظ مصالح، رنگ و شیوه اجرا از ارزش‌های حائز اهمیت آن است. این شیوه تبعیت از طبیعت و هماهنگی با آن باعث شده است که الگوی کلی معماری اورامان تخت، یک معماری درهم‌تنیده و در ارتباط با هم را شکل دهد.

این شیوه معماری یک کل یکپارچه است که در آن دانه‌های معماری کاملاً در ارتباط با هم کار می‌کنند. سقف یک خانه ممکن است حیاط خانه بالایی و یا بخشی از گذر شهر باشد و یا حتی یک مرکز محله باشد. در زمان برگزاری مراسم‌های آیینی پشت‌بام خانه‌ها در ارتباط با هم در شهر نقش یک فضای عمومی را ایفا می‌کنند. این الگوی معماری خلاق، شیوه‌ای از زندگی اجتماعی در ارتباط با هم را نیز شکل داده است (اکرمی، ۱۳۹۴). ورهام

(۱۳۷۵) در پژوهش تک‌نگارانه روستای اورامان تخت در رابطه با معماری سکونت‌گاه‌های بیلاقی این‌گونه بیان می‌کند: «خانه‌هایی که بر روی صخره‌ها بنا شده، غالباً در کنار درختان خودرو (بلوط و سقز) است و خانوارها از سایه آن‌ها به عنوان سایه‌بان استفاده می‌کنند. خانه‌هایی که در مجاورت صخره‌ها بنا شده، از صخره به عنوان یک یا دو دیوار استفاده شده است» (وره‌رام، ۱۳۷۵: ۵۲).

از اواسط بهار تا اواخر آن، خانوارهای روستای اورامان تخت به تدریج به بیلاقیات اطراف روستا که هوار نام دارد کوچ می‌کنند. اورامان تخت پنج هوار به نام‌های: بَندن، گَناو، پیر رستم، هان چَمَه و چانی دارد (همان: ۷). مشارکت اجتماعی در رفتن به کوچ در ایامی از سال نشانگر مدیریت مردمی و نهاد محلی فعال در طول تاریخ اورامان است (نظیری، ۱۳۹۵).

همان‌گونه که در منشور بورا (۱۹۹۹) بیان شده است: «ارزش هنری شامل جنبه‌هایی از درک حسی است که برای آن می‌توان معیاری در نظر گرفت. چنین معیارهایی ممکن است شامل فرم، مقیاس، رنگ، بافت، بو و صدای مرتبط با مکان و نیز کاربرد آن باشد». منظر فرهنگی اورامان زیبایی‌های هنری خلق‌شده در منظر فرهنگی اورامان برگرفته و آمیخته با طبیعت است؛ سنگ‌چینی‌های برگرفته از شکل‌های طبیعی چینش سنگ‌ها است. لباس مردان، بخشی از لباس زنان، کفش، جوراب، دستکش، کلاه، ابزار کشاورزی، انواع سبد، انواع بافته‌ها، (پارچه، موج، گلیم، جاجیم)، نمد، شانه، دوک، تسبیح از جمله تولیدات دستی این روستا است که تمامی آن‌ها با استفاده از الیاف طبیعی از موی حیوانات گرفته تا چوب و دیگر مواد طبیعی موجود در آن منطقه به شیوه‌ای خلاق و هنرمندانه ساخته می‌شود (غریب‌پور، ۱۳۹۴). فعالیت‌های مردم بومی در منطقه اورامان تخت تا حد زیادی امروزه هم تداوم دارند و برای بسیاری از کاربری‌ها به طور مثال ساخت کلاش (نوعی گیوه در منطقه کردستان که استفاده از آن برای مردان بسیار رایج است) و لباس مردان هنوز قطب تولیدی منطقه است.

ارزش‌های معنوی

مردم می‌توانند ارزش معنوی را تجربه کنند، چه در موقعیتی همچون گورستان و چه در مکان‌های الهام‌بخش دیگر. ارزش‌های فرهنگی معنوی، مذهبی و الهام‌بخش رابطه نزدیکی با یکدیگر دارند و به صورت فردی تجربه می‌شوند. آن‌ها ممکن است به صورت قابل توجهی متفاوت از یکدیگر باشند و زیرمجموعه ارزش‌های ناملموس قرار می‌گیرند (ورسینگ و باند، ۲۰۰۸: ۶۸). وجود انسان‌های مقدس، مکان‌ها و آیین‌های مرتبط با آن یکی از مهم‌ترین ارزش‌های معنوی در اورامان تخت است. پیر شالیار یکی از شخصیت‌های مقدس و اسطوره‌ای در اورامان است که خانه، آرامگاه و چله‌خانه منسوب به وی از مکان‌های مقدس اورامان تخت محسوب می‌شود. آیین‌ها و سنت‌های مربوط به برگزاری مراسم پیر شالیار از

بازشناسی مفهوم ارزش در حفاظت منظر فرهنگی اورامان تخت ۴۵

گذشته تا به امروز تداوم یافته است. این مراسم مانند بسیاری از مراسم‌های مذهبی در دنیا با مشارکت مردم بومی هر ساله برگزار می‌شود.

وجود درختان مقدس که بیشتر درخت بنه (پسته وحشی) است نشان از پیوند عمیق باورهای معنوی مردم با طبیعت است (غریب‌پور، ۱۳۹۵). در اورامان نظام‌های مدیریت بومی از جمله مدیریت منابع آب، منسوب به پیر شالیار هستند و منظم بودن این نظام‌های مدیریتی برای مردمان بومی حالتی معنوی و مقدس دارد. آیین‌ها و مراسم‌های ویژه اجتماعی در اورامان از جمله مراسم پیر شالیار و مراسم کمسای با مشارکت اجتماعی مردم بومی برگزار می‌شوند.

تصویر ۶: مراسم آیینی عروسی پیرشالیار در اورامان تخت

منبع: نگارندگان

ارزش آموزشی

وجود نهاد مردمی فعال و گروه‌های حامی محیط‌زیست و میراث فرهنگی در منطقه اورامان با هدف ارتقای بینش عمومی نسبت به ارزش‌های منظر فرهنگی اورامان نشان‌دهنده علاقه مردم منطقه به معرفی فرهنگ هورامی و امکان ترویج درکی عمیق از رابطه انسان و طبیعت است که می‌تواند منجر به جلب حمایت گسترده‌تر برای استفاده پایدار از منابع فرهنگی و طبیعی منطقه شود (فکوهی، ۱۳۹۵).

ارزش تفریحی

در رابطه با «ارزش تفریحی» میراث انگلیس بیان می‌کند که محیط تاریخی نقش بسیار مهمی برای مردم در ایجاد تفریح و لذت، ایفا می‌کند. به طور فزاینده‌ای گذشته و بقایای آن در زمان حال، بخش مهمی از زندگی روزمره مردم و تجربیات آن‌ها شده است (ورسینگ و باند، ۲۰۰۸: ۶۱). اورامان تخت دارای جنبه‌های جذاب مختلفی است که می‌تواند پتانسیل‌های تفریحی ایجاد کنند. گردشگری خلاق با هدف تجربه زندگی مردمان بومی و طبیعت‌گردی از جمله مهم‌ترین پتانسیل‌های تفریحی آن منطقه هستند.

ارزش علمی

منشور بورا در تعریف ارزش علمی بیان می‌دارد که ارزش علمی و یا پژوهشی یک مکان به اهمیت داده‌های موجود، کمیاب بودن، کیفیت و نمود و نیز میزان مشارکتی که یک مکان می‌تواند در تولید اطلاعات بنیادین داشته باشد، مرتبط است (منشور نارا، ۱۹۹۹). ون‌بالن نیز به واسطه ارائه چارچوب نارا گرید تعریفی از ارزش علمی ارائه می‌کند. جدول زیر برخی از ارزش‌های علمی منطقه اورامان تخت را بر اساس چارچوب نارا گرید نشان می‌دهد (وون بالن، ۲۰۰۸: ۴۱).

جدول ۱: ارزش‌های علمی در منظر فرهنگی اورامان تخت

ارزش علمی	جنبه‌های مختلف ارزش
باقی ماندن خانه‌های بومی و تاریخی این امکان را می‌دهد که ساختار شکل‌گیری روستا و گونه‌شناسی خانه‌ها مطالعه شود.	فرم و طراحی
تداوم استفاده از مصالح بومی از گذشته تا امروز این فرصت را مهیا می‌سازد که منابع این مصالح شناسایی شود.	مواد و مصالح
تداوم استفاده از سنگ و چوب در هورامان امکان مطالعه سیر تغییر در شیوه استفاده از این مصالح را مهیا می‌سازد.	کاربرد و عملکرد
امکان مطالعه فن‌های باستانی برای تقسیم آب و قنات‌ها در باغ‌ها و شیوه‌های مدیریت منابع و حفاظت از روستا به دلیل تداوم آن‌ها.	سنت، فن و مهارت‌های استادکارانه
مطالعه تغییر مکان روستا در طول سالیان و استقرار در مکان امروزی آن امکان پژوهش در رابطه با تکامل دانش و تجربه مردمان بومی را به ما می‌دهد.	مکان و استقرار
تداوم بسیاری از آیین‌ها و مناسک مردم بومی هورامان تا امروز سبب می‌شود که بتوان ریشه‌های آیینی و اعتقادی باستان را مطالعه کرد.	روح و احساس

منبع: نگارندگان مبتنی بر وون بالن، ۲۰۰۸

بازشناسی مفهوم ارزش در حفاظت منظر فرهنگی اورامان تخت ۴۷

جدول ۲: تبیین مصادیق انواع ارزش در حفاظت منظر فرهنگی اورامان تخت

ارزش‌ها	معیارها	تبیین معیارهای ارزش در اورامان تخت
دسته‌بندی ارزش‌ها در حفاظت منظر فرهنگی ارزش‌های ملموس و ناملموس	ارزش محیطی	ارزش تنوع زیستی: تنوع گونه‌های گیاهی و جانوری
		ارزش امکانات محیط‌زیست: آب‌وهوای تمیز، خاک حاصلخیز
		ارزش بصری: کوهستان، دره و رودخانه‌های جذاب
	ارزش فرهنگی	ارزش تاریخی: گونه‌های مسکونی قدیمی، خانه، آرامگاه، چله‌خانه و باغ تاریخی پیرشالیار، بقایای قلعه تاریخی
		ارزش معماری: گونه معماری مسکونی در شهر، گونه معماری در محل بیلاق، تراس‌بندی‌ها برای کشاورزی، خانه پیرشالیار، پل‌های بافته‌شده با شاخه درختان
		ارزش اجتماعی: سیستم مدیریت محلی، الگوی زندگی مشارکت جمعی
		ارزش هنری: معماری، صنایع‌دستی، موسیقی و آواهای منحصربه‌فرد، ادبیات غنی
	ارزش معنوی	ارزش کاربری: شامل تداوم کاربری‌های سنتی
		ارزش معنوی: شامل اجرای مراسم آیینی، وجود آرامگاه افراد مقدس، درختان مقدس
	ارزش آموزشی	ارزش آموزشی: شامل وجود نهاد مردمی فعال در ارتباط با حفاظت از منظر فرهنگی اورامان تخت
وجود گروه‌های حامی محیط‌زیست در منطقه اورامان تخت علاقه مردم هورامان به ترویج و معرفی فرهنگ اورامی		
ارزش علمی	ارزش علمی: شامل پتانسیل‌های مختلف که امکان مطالعه و بازشناسی منظر فرهنگی را مهیا می‌سازند. به طور مثال استفاده از مصالح و فنون ساخت بومی از گذشته تا امروز بیانگر دانش و مهارت‌های مردمان بومی این منطقه در بهره‌گیری از مصالح بومی در ساخت بوده است که نشانگر ارزش علمی است.	
	ارزش تفریحی: شامل گردشگری خلاق، بوم گردی، طبیعت‌گردی	

منبع: نگارندگان مبتنی بر دسته‌بندی ارائه‌شده توسط میچل (۲۰۰۵) و با بهره‌گیری از مطالعات اسنادی، کتب، مصاحبه با گروه‌های ذینفع و برداشت‌های میدانی

نتیجه‌گیری

ارزش به عنوان مؤلفه‌ای چندبعدی که تمامی وجوه میراث را در بردارد، جایگاه ویژه‌ای در فرآیند حفاظت میراث و به ویژه در حفاظت منظر فرهنگی دارد که ضرورت شناخت آن و در ادامه تعیین معیارهایی برای ارزیابی آن در اسناد و نظریه‌های بین‌المللی مورد تأکید ویژه

قرار گرفته است. در این مقاله با هدف تدقیق معیارهای ارزش در منظر فرهنگی به منظور حفاظت، این مفهوم بر اساس واکاوی اسناد و کنوانسیون‌های بین‌المللی و تحلیل دیدگاه‌های صاحب‌نظران و سپس بررسی نمونه موردی و سنجش ارزش‌ها در آن تحلیل شده است. بررسی سیر تکامل مفهوم ارزش از تک بنا به مجموعه‌ها، شهرهای تاریخی و فراتر از آن منظر فرهنگی، آشکار می‌سازد که هر چه مقیاس نگاه از خرد به کلان تغییر می‌یابد و به منظر فرهنگی نزدیک می‌شود، از یک سو جنبه‌های ناملموس از اهمیت بیشتری برخوردار می‌شود و از دیگر سو ارزش‌های طبیعی به عنوان بخش مهمی از منظر فرهنگی مورد توجه و بحث قرار می‌گیرد. در صورتی می‌توان دسته‌بندی جامعی برای ارزش‌ها در حفاظت منظر فرهنگی ارائه داد که ارزش‌های طبیعی را در ارتباطی مکمل و مداوم با ارزش‌های فرهنگی و به گونه‌ای آمیخته و در تعامل با آن در نظر گرفت. تبیین ارزش‌ها در نمونه اورامان تخت به تبیین چارچوب مفهومی ارزش در منظر فرهنگی که محصول مقاله حاضر است کمک کرد.

دستاوردهای مقاله حاضر می‌تواند به عنوان پایه‌ای برای تحقیقات بعدی در مطالعه معیارهای ارزش در منظر فرهنگی و بازشناخت ارزش در سایر نمونه‌های منظر فرهنگی در ایران مورد استفاده قرار گیرد تا از رهگذر آن ابعاد دیگر ارزش‌های نسبی در منظر فرهنگی آشکار و با ارائه راهکارهای مدیریتی به تشریح رویکردهای حفاظتی نسبت به ارزش‌های پذیرفته‌شده در منظرهای فرهنگی در ایران پرداخته شود.

منابع

- اکرمی، غلامرضا؛ سامه، رضا (۱۳۹۴). *تاملاتی بر بافت و معماری روستایی*، انتشارات جهاد دانشگاهی واحد قزوین.
- ایراندوست، کیومرث (۱۳۹۴). «سقزچینی در اورامان»، *همایش ملی هورامان، انسان، طبیعت، زندگی*، سنندج.
- بابانی، عبدالقادر (۱۳۷۷). *سیرالکراد در تاریخ و جغرافیای کردستان*، ناشر محمدرئوف توکلی.
- حجت، مهدی (۱۳۸۰). *میراث فرهنگی در ایران، سیاست‌ها برای یک کشور اسلامی*، تهران: انتشارات معاونت حفظ و احیای سازمان میراث فرهنگی کشور.
- اکرمی، غلامرضا (۱۳۹۴). مصاحبه حضوری، مکان: دانشگاه تهران، آذر ۱۳۹۴، ساعت ۱۰.
- حسینی، محمود، (۱۳۹۵). مصاحبه حضوری، مکان: منزل شخصی در اورامان تخت، ۱۵ آبان ۱۳۹۵، ساعت ۱۸.
- دهقان، صباح (۱۳۹۵). مصاحبه حضوری، مکان: منزل شخصی در اورامان، مهر ۱۳۹۵، ساعت ۱۸.
- غریب پور، بهروز (۱۳۹۴). مصاحبه حضوری، مکان: دفتر شخصی، ۵ اسفند ۱۳۹۴، ساعت ۱۱.
- غریب پور، بهروز (۱۳۹۵). مصاحبه حضوری، مکان: استانداری استان کردستان، ۱۰ آبان ۱۳۹۵، ساعت ۱۴.
- فکوهی، ناصر (۱۳۹۵). مصاحبه حضوری، مکان: نشست در اورامان، خرداد ۱۳۹۵، ساعت ۱۳.
- نظیری، احمد (۱۳۹۵). مصاحبه حضوری: مکان: نشست در اورامان، خرداد ۱۳۹۵، ساعت ۱۴.
- ورهرام، فرهاد (۱۳۹۵). مصاحبه حضوری، مکان: دفتر شخصی، مرداد ۱۳۹۵، ساعت ۱۶.
- حناچی، پیروز؛ نژاد ابراهیمی، احد؛ پورجعفر، محمدرضا؛ انصاری، مجتبی (۱۳۹۲). «ارزش و ارتباط آن با رویکرد مداخله در آثار فرهنگی-تاریخی»، *دوفصلنامه علمی-پژوهشی مرمت و معماری ایران*.
- رضانی، لاله (۱۳۹۵). *حفاظت منظر فرهنگی شهر اورامان تخت*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد؛ دانشکده معماری، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران.
- طییبی، حشمت‌الله؛ سنندجی، شکر الله بن عبد الله (۱۳۷۵). *تحفه ناصری در تاریخ و جغرافیای کردستان*، انتشارات امیرکبیر
- فلامکی، محمد منصور (۱۳۹۰). *باز زنده‌سازی بناها و شهرهای تاریخی*، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- فیلدن سربرنارد (۱۳۹۴). *حفاظت از بناهای تاریخی*، ترجمه محمد مهدی هوشیاری، تهران: انتشارات طحان.
- فیلدن، برنارد؛ یوکیلهتو، یوکا (۱۳۸۲)، «ارزش‌گذاری به منظور حفاظت»، ترجمه بهرام معلمی، *فصلنامه هفت شهر*، شماره ۱۲ و ۱۳، تهران: سازمان عمران و بهسازی شهری وزارت مسکن و شهرسازی.
- فیلدن، برنارد؛ یوکیلهتو، یوکا (۱۳۸۸). *راهنمای مدیریت برای محوطه‌های میراث جهانی*، ترجمه پیروز حناچی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- کشاوری، کریم (۱۳۷۱). *هزار سال نثر پارسی*، انتشارات آموزش انقلاب اسلامی، تهران.
- گروت، لیندا؛ دیوید، وانگ (۱۳۸۶). *روش‌های تحقیق در معماری*، ترجمه علیرضا عینی‌فر، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- مهرین شوشتری، عباس (۱۳۵۴). *ایران، تاریخ پیش از اسلام، تاریخ اشکانیان*، ترجمه مهرداد مهرین، تهران: انتشارات چاپخانه فارس.
- ورهرام، فرهاد (۱۳۷۳). *مونوگرافی روستای اورامان تخت و برگزاری مراسم پیر شالیار*، تحقیق برای فیلم، دفتر مطالعات هامون، سازمان برنامه و بودجه کل کشور.
- یوکیلهتو، یوکا (۱۳۸۷). *تاریخ حفاظت معماری*، ترجمه محمد حسن طالبیان و خشایار بهاری، تهران: انتشارات روزنه.
- Araoz, G. F. (2008). World-Heritage Historic Urban Landscapes: Defining and Protecting Authenticity. *APT bulletin*, 39(2/3), 33-37.

- Australia ICOMOS. *Australia ICOMOS Charter for the Conservation of Places*, Charter on the built vernacular heritage, ICOMOS, Mexico (1999). *Cultural Significance* [the Burra Charter]. Canberra: Australia ICOMOS,
- Bandarin, F., & Van Oers, R. (Eds.). (2014). *Reconnecting the city: the historic urban landscape approach and the future of urban heritage*. John Wiley & Sons.
- Brown, J., Mitchell, N. J., & Beresford, M. (Eds.). (2005). *The protected landscape approach: linking nature, culture and community*. IUCN.
- Council of Europe (1975). *European Charter of the Architectural Heritage*, http://www.icomos.org/docs/euroch_e.html
- Heritage, E., Drury, P., & McPherson, A. (2008). *Conservation principles, policies and guidance for the sustainable management of the historic environment*. English Heritage.
- Florence Declarationon (2014). *Florence Declarationon on Heritage and Landscape as Human Values*, available at: http://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Secretariat/2015/GA_2014_results/GA2014_Symposium_FlorenceDeclaration_EN_final_20150318.pdf, (Accessed: May 2016).
- ICOMOS Charter (1964). *International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (The Venice Charter)*, Available at: http://www.international.icomos.org/centre_documentation/chartes_eng.htm. (Accessed: May 2008).
- ICOMOS Charter (1994). *the Nara Conference on Authenticity in Relation to the World Heritage Convention*, Available at: <http://icomos.org/index.php/en/charters-and-texts>. (Accessed: May 2010).
- Mason, R. (2002). Assessing values in conservation planning: methodological issues and choices. *Assessing the values of cultural heritage*, 5-30.
- Mitchell, N., & Buggey, S. (2000, January). Protected landscapes and cultural landscapes: taking advantage of diverse approaches. In *The George Wright Forum* (Vol. 17, No. 1, pp. 35-46). George Wright Society.
- Mitchell, N., Tuxill, J., Swinnerton, G., Buggey, S., & Brown, J. (2005). Collaborative management of protected landscapes: experience in Canada and the United States. *Brown et al*, 189-202.
- Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (2013). UNESCO World Heritage Center, Available at: <http://whc.unesco.org/archive/opguide13-en.pdf> [visited on July 15, 2017].
- Stovel, H. (2007). Effective use of authenticity and integrity as world heritage qualifying conditions. *City & Time*, 2(3), 3.
- Taylor, K., Clair, A. S., & Mitchell, N. J. (Eds.). (2014). *Conserving cultural landscapes: Challenges and new directions* (Vol. 7). Routledge.
- UNESCO World Heritage Center (2003). Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf> [Visited on 12 Desember, 2012].
- URL1: <https://goo.gl/maps/xDwiuGHgKQG2> (Accessed: June 2017)
- URL2: <http://anthropologyandculture.com/fa/component/jsn/fakouhi> (Accessed: June 2016)
- URL3: <http://www.doe.ir/Portal/Home/default.aspx> (Accessed: November 2016)
- Van Balen, K. (2008). The Nara grid: an evaluation scheme based on the Nara document on authenticity. *The Association for Preservation Technology International (APT)*, 39(2/3).
- Worthing, D., & Bond, S. (2008). *Managing built heritage: the role of cultural significance*. John Wiley & Sons.